

Zpráva ze zahraniční cesty

Země: Polská republika

Doba: 19. – 22. listopadu 2003

Cíl cesty: 6. mezinárodní konference „Veřejné knihovny v nové Evropě“, Varšava
„Veřejné knihovny a strategie jejich vývoje po rozšíření Evropské unie“
(6. Internationale Konferenz - "Öffentliche Bibliotheken in einem Neuen Europa" - Warschau 2003
Die Öffentlichen Bibliotheken und ihre Entwicklungsstrategien nach der Erweiterung der Europäischen Union)

Pořadatelé: Goethe-Institut Warschau
l'Institut français de Varsovie
Biblioteka Narodowa, Warszawa
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie
Biblioteka Publiczna Miasta Stołecznego Warszawy

Zajištění cesty: Účast mi jako zástupci SKIP byla nabídnuta Goethe-Institut Prag (paní E. Macan), jenž také poskytl plné zajištění cesty.

Program:

19. 11.	- cesta vlakem do Varšavy (s E. Macan) - večer setkání u pí Very Bagaliantz, vedoucí GI Warschau
20. 11.	- účast na jednání konference (Biblioteka Narodowa, Warszawa) - prohlídka Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie - společenský večer v l'Institut français de Varsovie
21. 11.	- účast na jednání konference (Biblioteka Narodowa, Warszawa) - prohlídka Biblioteka Publiczna miasta stołecznego Warszawy - Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Biblioteka Główna - společenský večer v Biblioteka Narodowa, Warszawa - odjezd vlakem do Prahy
22. 11.	- příjezd do Prahy

Průběh a hodnocení jednání konference

Jak pořadatelé několikrát uvedli, 6. ročník konference Veřejné knihovny v nové Evropě byla největší konferencí v dějinách knihoven v Polsku. Je také (přirozenou) skutečností, že problematika rozvoje veřejných knihoven v Polsku jednání, konanému v sále Biblioteki Narodowej, dominovala.

Nicméně, podstatnou část obsahu jednání tvořily také prezentace zkušeností z rozvoje veřejných knihoven v zemích pořádajících ústavů – v Německu a Francii, v nichž se kladl důraz na metody práce veřejných knihoven při řešení otázek jejich rozvoje, na úlohu správních orgánů, ale i na místo veřejných knihoven v evropských rozvojových programech.

V prvním referátu po slavnostních pozdravech kolegyně Elżbieta Górska z varšavské veřejné knihovny (Biblioteka Publiczna miasta stołecznego Warszawy) ukázala proces modernizace veřejných knihoven. Vyjímám některé ze zajímavých momentů: zákon o knihovnách byl v Polsku přijat v roce 1997 (s dílčí novelou v roce 2001) a – na rozdíl od našeho knihovního zákona – systémově zakotvuje institut

knihoven a jejich síť ve společnosti. Pokud jde o veřejné knihovny, ukládá samosprávným orgánům na všech stupních (obce, okresu, vojvodství), aby zřídily a provozovaly „aspoň jednu“ veřejnou knihovnu. Otázky dostatečného financování veřejných knihoven (plně ze zdrojů samosprávy) nepovažují polští kolegové, jak vyplynulo i z diskuse k referátu, za dostatečně řešený, jak co do celkového objemu, tak co do struktury. Právě v kvalitě a úrovni komunikace mezi veřejnými knihovnami a samosprávou je spatřována snad největší slabost. (Uvidí se, jaký bude mít účinek vytvoření nového útvaru na ministerstvu kultury pro komunikaci se samosprávou.)

Zvláště těžká situace je v prostředcích na akvizici knihovních fondů (nákup knih poklesl přibližně na polovinu předtransformační úrovně). Předběhnu-li zde chod jednání, pak druhý den konference došlo kolem otázky úrovně financování zejména akvizice, váhy a významu tohoto faktu, i k dílčímu názorovému střetnutí. Naději na řešení dal ředitel Biblioteki Narodowej a předseda Krajowej Rady Bibliotecznej Michał Jagiełło, když uvedl, že dle záměru současného ministra kultury by z výnosu loterie, jenž byl nedávno předurčen pro účely podpory rozvoje kultury, měla být jistá část (2,5 mln. EUR v roce 2004, resp. až 5 mln EUR v roce 2005 a dále) věnována na nákup literatury pro veřejné knihovny.

Polští kolegové ovšem mohli ukázat také na pozitivní výsledky svého úsilí: na vytvoření celostátního souborného katalogu NUKAT (Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny – vytvořený polskými vědeckými knihovnami - <<http://www.nukat.edu.pl/katalog/>>), virtuálního katalogu polských knihoven KaRo (Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich - <<http://karo.umk.pl/Karo/>>), na nově vybudované či zrekonstruované budovy knihoven v řadě míst (Szczecin, Katowice, Płock – ta poslední pro děti aj.). To bylo také prezentováno na výstavce uspořádané ve vestibulu u šatny BN, v sousedství jednacího sálu Za zmínku nepochybně stojí skutečnost, že Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu získala certifikát ISO 9001.

K zaznamenání je také váha, již polští kolegové přisuzují standardům IFLA a Manifestu UNESCO o veřejných knihovnách (zvláště ve smyslu bezplatnosti základních knihovních služeb včetně přístupu k Internetu i půjčování zvukových záznamů).

Počet polských veřejných knihoven za léta společenské transformace poklesl asi o 1,6 tisíce – na 8 783. – Z nich v současnosti poskytuje asi 10 % přístup do Internetu (vzrůst ze 7 % v roce 2002) a vlastní www-stránky mělo v roce 2002 celkem 257 knihoven (oproti 133 v roce 2001 a 51 v roce 2000).

V diskusi byl rovněž zmíněn stále rostoucí počet uživatelů, zejména v důsledku prudkého skoku v počtu studentů – veřejné knihovny plní fakticky úlohu vysokoškolských knihoven.

Zde i v dalším průběhu jednání, včetně vystoupení zahraničních účastníků, opakovaně zaznělo varování spojováním knihovny s konkrétní politickou stranou či postavou – což netřeba zaměňovat s náležitou loajalitou vůči legálním orgánům moci. Z referátu i dalších vystoupení v průběhu konference vyplynulo, že se nedaří vytvořit systém financování knihoven z diverzifikovaných zdrojů - jak o tom konkrétně na příkladu Francie hovořil ve svém pátečním referátu generální inspektor knihoven pan Jean-Luc Gautier-Gentès.

Zajímavý byl druhý referát, přednesený ředitelem Städtische Bibliotheken Dresden Arendem Flemmingem, zejména předvedením „matice“ analýzy sítě

reálných a potenciálních společenských partnerů v kooperaci. Upozornil také, že za účasti Bertelsmann Stiftung byl zprovozněn portál Německé digitální knihovny („deutsche internet bibliothek“ - <http://www.internetbibliothek.de/index_user.jsp>) včetně kooperativní služby odpovědí na dotazy (společně s rakouskými knihovníky). V Drážďanech byly v předchozích letech vybudovány dvě velké knihovny - die Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden (SächsLBG) a Medien@age Dresden (knihovna pro mladé, opět za účasti Bertelsmann Stiftung). – Mimochodem, za přispění téže nadace se počítá také v Polsku s vybudováním několika takových knihoven (v první etapě ve Wrocławu a Olsztynu).

Dobrý přehled evropských programů, jež jsou určeny přímo pro veřejné knihovny nebo jež tyto mohou také využívat, podali Fabienne Trotte (z le Point de Contact Culture en France - Francouzského kontaktního střediska pro kulturu) a Christopher Albers z EUBAM (Bund-/Länder-übergreifende Arbeitsgruppe zu Europäischen Angelegenheiten für Bibliotheken, Archive und Museen – Společná pracovní skupina spolku a zemí pro evropské záležitosti pro knihovny, archivy a muzea). Ve vystoupení se na relativně nízké míře úspěšnosti návrhů projektů ukázala i náročnost této formy využití mimoknihovních zdrojů.

Thierry Delcourt, ředitel Mediátéky aglomerace Troyes (Médiathèque de l'Agglomération troyenne), jenž ovšem dříve také působil v rámci francouzského programu rozvoje velkých mediátek, prezentoval zkušenosti z rozvoje městských knihoven s regionálními funkcemi, a to z hlediska funkčního pojetí i mnohozdrojového financování. Program projektu se zakládal na třech hlavních principech:

1. demokratizace, 2. diverzifikace nabídky, 3. uživatelské příjemnosti, atraktivity. Podal informaci o uplatnění těchto principů při budování mediátéky v Troyes.

O problémech rozvoje veřejných knihoven v Polsku referoval Jan Wołosz, zplnomocněnec ředitele Biblioteki Narodowej pro veřejné knihovny a předseda Spolku polských knihovníků (Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich). (Některé momenty z jeho vystoupení jsou uvedeny již výše, u prvního referátu.) S odkazem na mezinárodní standardy zdůraznil bezplatnost služeb veřejných knihoven, ale i na již uvedené problémy financování. V současnosti představují školáci a studující převážnou většinu čtenářů veřejných knihoven – ostatní představují jen asi 20 % uživatelů. V souvislosti s tím představují požadavky na odbornou literaturu asi 75 % celkových požadavků. Po roce 1989 se stará síť knihoven rozpadla – veřejné knihovny působí jen jako izolovaná zařízení samosprávy. V rozvoji knihoven se uplatňují dva směry – tradičního pojetí veřejných knihoven (důraz na knihy, hierarchická výstavba) a orientujícího se na nové technologie i otevřenost vůči obci a společnosti. Zdůraznil potřebu vytvoření knihovní politiky na celostátní úrovni. Se záměrem využít výnosy loterie v oblasti kultury se otevírá perspektiva tříletého programu rozvoje čtenářství, ale i komputelizace a ochrany fondů (konzervace cenných fondů) veřejných knihoven. Vstup do EU dává perspektivu využití evropských rozvojových fondů.

Michał Jagiełło vyslovil názor, že francouzský systém podpory kultury není v Polsku průchodný. Reálnou alternativu dle něho představuje právě jen záměr využít výnosy loterie (viz také výše).

O rozvoji francouzských knihoven, též v evropském srovnání, hovořila Martine Poulain (ředitelka Oddělení knihoven a dokumentace, Institut national d'histoire de l'art, Paris) – a to jak v kvantitativním ohledu, tak s ohledem na rozvoj jejich funkcí.

O možnostech a mezích knihovnické politiky hovořila Claudia Lux, ředitelka Ústřední a zemské knihovny v Berlíně (Zentral- und Landesbibliothek Berlin), ale i členka Řídícího výboru IFLA. Poukázala na skutečnost, že i německé veřejné knihovny se musejí vypořádat se situací, kdy obce v důsledku své špatné finanční situace poskytují prostředky jen na funkce dané zákonem. Poznamenala, že s ohledem na historický vývoj je v Německu centrální kulturní politika velmi brizantním tématem a v podstatě nemožná. Manifest IFLA/UNESCO o veřejných knihovnách, založený v zásadě na zkušenostech Velké Británie, nemá sám o sobě v Německu pro politiky prakticky žádný význam. Co nalézá významnou podporu, to jsou projekty na podporu učení (samostatné studium v prostředí sítí, vzdělávací programy, pomoc při zpracování domácích úkolů), tvořivé činnosti dětí a mládeže, poskytování státních informací, e-governmentu, poradenství (právního, zdravotního). [Z konkrétně uvedených příkladů bych jako zvláštnost uvedl konzultace pro nákup vánočních dáreků z oboru elektronických zdrojů.] Mezi novými trendy vývoje knihoven C. Lux uvedla zejména program Bibliothek 2007, pozornost věnovanou úloze knihoven ve vzdělávací struktuře (v návaznosti na výsledky PISA-studie), využívání lobbyingu, orientace na multimediální centra, nový typ knihoven a řízení knihoven. Uvedl bych i zajímavý údaj – od roku 1999 jsou akviziční fondy veřejných knihoven v Německu v podstatě zmrazeny; z jejich celku se vyděluje 40-50 % na elektronické zdroje

Jednání konference poskytlo stručný přehledný obraz problémů ve vývoji veřejného knihovnictví ve třech zemích s důrazem na interakci knihovníků se správnými orgány. Dalo podněty k úvahám o možnostech využití některých forem, ale i o mezích, jež je v tomto směru třeba očekávat.

Mimo vlastní jednání byla velmi zajímavá prohlídka Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, vedená autorem její knihovnické programové koncepce a donedávna jejím ředitelem Henrykem Hollenderem. Pozoruhodná koncepce klade důraz na volnost uživatele uvnitř knihovny (důraz na volný výběr včetně periodik), ve vztahu k tomu pak na důsledný informační systém – ale i zajištění bezpečnosti fondu (ostraha jak u vchodu samotného, tak i uvnitř).

Biblioteka Publiczna miasta stołecznego Warszawy - Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Biblioteka Główna zaujala činností specializovaných úseků, zvláště Muzea dětské knihy (Muzeum Książki Dziecięcej), dle sdělení jednoho z nejstarších ve světě (fond takřka 50 tis. jednotek).

Na společenském setkání jsem hovořil s Jan Wołoszem, předsedou Spolku polských knihovníků, o možné spolupráci. V návaznosti na své dřívější jednání s dr. Burgetovou a dr. Balíkem potvrdil zájem na ní, s tím, že bychom mohli začít od společného semináře. V této souvislosti poukázal na obtížnou situaci, kdy SBP se nedaří získat od ministerstva kultury žádné granty, z nichž by bylo možné takováto odborná setkání pořádat. Informoval jsem ho, že v červnu 2004 se bude konat valná hromada SKIP a že počítáme s tím, že bude na ni pozván.

Úplný program konference v němčině uvádím jako přílohu na konci zprávy (na citovaném URL je k dispozici také ve francouzštině a polštině). Pro Knihovnu knihovnické literatury v Národní knihovně ČR přikládám i materiály, jež jsem na jednání konference a při návštěvách obou knihoven získal.

V Praze dne 6. prosince 2003.

Zdeněk Matušík

<http://www.goethe.de/ms/war/konferenz.htm>

PROGRAMM

Donnerstag - 20. November 2003

9:00 Einschreibung der Teilnehmer

10:00 Feierliche Eröffnung der Konferenz

1. Thema – Bibliotheken unter wirtschaftlichem Aspekt

Moderation: Joanna Pasztaleniec-Jarzynska (stellvertretende Direktorin der Nationalbibliothek)

10:45 Elzbieta Gorska (Leiterin der Stadtbibliothek Warschau)

Grazyna Lewandowicz (Nationalbibliothek)

- **Der Modernisierungsprozess der Öffentlichen Bibliotheken in Polen**

11:15 Arend Flemming (Direktor der Städtischen Bibliotheken Dresden)

- **Partnerschaftsmanagement in Öffentlichen Bibliotheken**

11:45 – Diskussion

13:00 – Mittagspause

. Thema – Was ist von Europäischen Programmen zu erwarten?

Moderation: Jan Wolosz (Vorsitzender des Verbands polnischer Bibliothekare)

14:00 Fabienne Trotte (Französische Kontaktstelle für Kultur)

- **Die Öffentlichen Bibliotheken und die Europäischen Programme**

14:30 Helmut Oehling (Ansprechpartner der Bund-/Länder-übergreifenden Arbeitsgruppe zu Europäischen Angelegenheiten für Bibliotheken, Archive und Museen)

- **EU-Förderprogramme und Bibliotheken: Organisation und Koordinierung kooperativer EU-Projekte**

15:00 Diskussion

16:00 Bibliotheksbesichtigungen - wahlweise:

Nationalbibliothek

Universitätsbibliothek Warschau

Mediathek des "Institut francais de Varsovie" oder Goethe-Institut Warschau - Bibliothek

19:00 Empfang

Freitag - 21. November 2003

3. Thema – Öffentliche Bibliotheken und Dezentralisierung

Moderation: Andrzej Tyws (Vorsitzender der Öffentlichen Bibliotheken des Verbands polnischer Bibliothekare)

9:30 Jean-Luc Gautier-Gentčs (Generalinspektor für Bibliotheken)

- **Bibliotheken und Dezentralisierung: Die französische Erfahrung**

10:00 Thierry Delcourt (Direktor der Mediathek des Ballungsgebietes Troyes)

- **Städtische Bibliotheken mit Regionalcharakter (am Beispiel der Stadt Troyes)**

10:30 – Diskussion

11:00 – Kaffeepause

11:30 Jan Wolosz (Vorsitzender des Verbands polnischer Bibliothekare)

- **Entwicklungsprobleme der Öffentlichen Bibliotheken in Polen**

12:00 – Diskussion

13:00 – Mittagspause

4. Thema – Die Zukunft der Öffentlichen Bibliotheken in Europa

Moderation: Henryk Hollender

(Direktor der Universitätsbibliothek Warschau)

14:00 Martine Poulain (Direktorin am Nationalen Institut für Kunstgeschichte Paris, Abteilung Bibliothek und Dokumentation)

- **Die französischen Bibliotheken: Erfolge und Probleme**

14:30 Claudia Lux (Generaldirektorin der Stiftung Zentral- und Landesbibliothek Berlin)

- **Warten oder Handeln? Möglichkeiten und Grenzen von Bibliothekspolitik**

15:00 Diskussion

15:30 Fazit der Konferenz: Henryk Hollender (Direktor der Universitätsbibliothek Warschau)

16:00 Bibliotheksbesichtigungen - wahlweise:

Nationalbibliothek

Stadtbibliothek Warschau

Öffentliche Bibliothek Bielany

19:00 Empfang